

tusschen hen, en degenen, die de eersten en de laatste salaris, waarborg niet en hen kan de rogen verlaagd en gevoelt men id in de amb-gerijkelijk is. Het eld zelve geen en meten met s, dat iemand, a, gewaarborgd r is, maar een die aanvaardt,

taardig.

daarom niet

zichzelf.

ik nog niet,

de wedden

lt, behoeft op

laar mag dan

oken? Ja, als

ig. Er kunnen,

geldt bepaald

en eed van

ed niet mag of

lige eed mag

odaan is, mag

ste toch zou

it kunnen wij

at slecht is).

van Herodes,

en niet mocht

d van David

eien (1 Sam.

behoeft niet

twee gevallen,

echtvaardigen

irin de partij,

te gedaan is,

daar; en het

voorwaarden,

ot deze „stil-

dan, dat de

niet door on-

mlijke veran-

ling fysiek

en „spa-

bouwen,

ou;

ouwen,

en wou-

e).

gemoedelijk

lootwet met

pothese van:

el, dames, ik

list, wanneer

emd vind in

ekhuys aan-

og zou doen!

De Dag

osche Kamer-

stemmen), hun

en Paus ver-

postel bij uit-

id voorbij laat

ren? Wanneer

Nederland de

dan niet mis-

ijden, dame,

msch-Katho-

gegaan, „dat

ooit zooveel

erland in de

-Colijn-en de

t, vervelens,

ag” treffend

er onder te

er met zijn

het Vredes-

de moraal

s wat meer

hen-met-her-

iet leeren

urtois „het

en revol-

een ander

at met deze

ar niet de

„cortoisie”

r Cortoisie

onmogelijk wordt; en ook, dat de andere partij haar verplichting nakomt¹⁾.

Tot zoover Prof. Geesink.

Ik nam dit citaat over, om te doen zien, dat naar het oordeel onzer ethici niet iedere belofte onder alle omstandigheden moet gehouden, en een eed, die op niet-zedelijke gronden rust, kan verboden worden. Geldt dit nu ook van het bewuste artikel, afgedacht van de wijze, waarop het geschiedt? M.i. wel, om de redenen, die zooeven genoemd zijn. Beschouwt men het artikel als onbillijk als rustende op ondeugdelijke gronden, dan is het intrekbaar, en acht men het geheel rechtvaardig, dan kan de tweede regel, die Prof. Geesink aanwijst, toegepast worden. En daarin sta ik niet alleen. Het verblijdt mij, dat in onze ambtenaarskringen dezelfde meening door meerderen is uitgesproken. In Utrecht heeft de heer Padding volmondig erkend, dat een letterlijke uitvoering van art. 40 tot groote onbillijkheden aanleiding zou geven, terwijl niemand minder dan Prof. Slotemaker de Bruïne uitsprak, dat uit moreel oogpunt dit artikel kan worden ingetrokken. Ik geloof niet, dat er onder ons velen zijn, die zich op dit strakke standpunt stellen: de belofte is gegeven, dus moet zij gehandhaafd, en uit de verslagen van de verschillende vergaderingen is gebleken, dat onze christelijk-georganiseerde ambtenaren over 't algemeen den ernst van den toestand terdege inzien.

Doch nog een vraag.

Heeft het beroep op Psalm 15 geen kracht.

Daar lezen we toch: heeft zij gezworen tot zijn schade, evenwel verandert hij niet.

Zeker, maar de dichter gaat uit van de gedachte, dat een rechtvaardige, op zuivere en hechte gronden rustende, eed is gezworen, terwijl men ook voorzichtig moet zijn met voor een dergelijke bepaling, als art. 40 is, steun te zoeken in een tekst als deze. Een regeering, die niet al te voorzichtig handelt, zou wel zoo veel kunnen beloven, dat het belang van het land er door geschaad wordt, en dan is zij in haar beloften het spoor bijster.

Maar nu de wijze waarop.

Laat ik op den voorgrond stellen, dat het heel gemakkelijk is, om, wanneer men de verantwoordelijkheid niet draagt, wijze of eigenwijze lessen te geven, en op hoogen toon te decreteren: zoo moet het. De beste stuurlui staan doorgaans aan wal, en de taak van minister Colijn is onvergelijkelijk moeilijk. Naar welken kant hij ook offers vraagt, overal wacht hem oppositie, en iedere belanghebbende zal naar zijn buurman wijzen, en zeggen: daar is meer te halen dan bij mij. Doch op een paar dingen wil ik in alle bescheidenheid wijzen. Was het niet beter geweest, om, eer de plannen gepubliceerd werden, met de betrokken organisaties overleg te plegen, en zou er niet veel beroering vermeden zijn, wanneer de regeering tot de betrokkenen gezegd had: de financiële toestand eischt, dat op de salarissen minstens tien procent bezuinigd wordt; wat is uw meening over de wijze, waarop dit het beste kan geschieden? En in de tweede plaats: ligt een algemeene vermindering van ieder salaris met een tiende gedeelte niet te veel in den lijn van de nivelleringsmethode van onzen tijd? Het stemt tot voldoening, dat voor 1925 een billijker en progressieve regeling is toegezegd, waarbij zeker rekening zal gehouden worden met den loonstandaard op verschillende plaatsen, maar had zoo iets ook thans niet kunnen geschieden? Er ligt voor mijn besef iets onbillijks in den maatregel om allen over een kam te scheren. Dat is wel een gemakkelijke methode, doch, de minister vergunne mij deze opmerking, in het geheel niet overeenkomende met de mentaliteit van hem, die zooveel oog heeft voor het individuele tegenover het eenzijdig gedreven sociale. Met de praktische levensverhoudingen had meer moeten gerekend worden.

Meer critiek zal ik niet oefenen.

Er wordt tegenwoordig genoeg ge- en veroordeeld. Wat zonder twijfel wel is te verklaren.

Ik kan me heel goed begrijpen, dat de ambtenaren terugschrikken voor zulk een financiële aderlating, en de regeering heeft ook met groote voorzichtigheid te handelen. Doch tevens met beslistheid. Het land zit in nood. Prof. Slotemaker de Bruïne heeft in Utrecht daarop met ernst gewezen. Er moet bezuiniging komen. In de vrije bedrijven zijn de loonen reeds verlaagd. Ieder moet een offer brengen en willen brengen, en daarom is het adres van de 240 hoogleraren aan de Staatsuniversiteiten ook meer dan droevig. Het zal misschien velen verbaasd hebben, dat ons kleine landje zich de weelde kan permitteeren van zooveel professoren te bezitten, doch menigeen zal nu vooral zeggen: er zijn er veel te veel. En we zouden bijna de opmerking maken, die Festus zich over de groote geleerdheid tegenover Paulus veroorloofde. Als zoo het intellect voorgaat, waar moet dan het volk blijven? Een ding staat voor mij vast: wanneer de regeering aan dit program blijft vasthouden, en daarbij vooral een einde maakt aan de onverantwoordelijke luxe van de onder-

wijswelgeving, krijgt ze ons volk mee. Daarom zou het m.i. gewenscht zijn de Kamer te ontbinden, en nieuwe verkiezingen te houden, b.v. om een wijziging van de Grondwet over de salarissen van Kamerleden etc. Dan kan ons volk uitspraak doen, en een nieuw Kabinet optreden, dat geen reconstructie karakter draagt, maar uit homogene elementen is samengesteld.

Hierbij wil ik het laten.

Het is een moeilijke tijd.

Voor regeering en volk beide.

Onze God geve uitkomst, en beware ons voor de ellende, die zich over andere volken heeft uitgestort.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

Denk-gymnast en profeet.

We kunnen er niet aan ontkomen: de hoofdlijnen van Hegel's systeem moeten we eerst trachten te teekenen.

Dit is noch onmogelijk, noch belachelijk.

Want in Hegel zitten, evenals in Spinoza, twee menschen: de logische rekenaar en de verbeeldende ziener.

Hegel volgen in zijn naakte, puur-formeële, denk-evoluties, willen wij niet. Eerlijk gezegd, kunnen we het niet. Dr. Kuyper sprak eens (in zijn lezing over het Modernisme) van de „duizelingwekkende denk-gymnastiek” van Hegel, en daarmee heeft hij den man, even geestig als treffend, gekarakteriseerd.

Waar is de man, die hem deze reuzen-toeren nadoet?

Kort vóór zijn dood, op zijn sterfbed, klaagde Hegel, dat slechts één van zijn studenten hem begrepen had: „en”, zoo voegde hij er aan toe, „deze ééne begreep me maar half”.

Indien gij dus menschen ontmoet, die zeggen, dat ze Hegel begrijpen, vertrouwd ze niet en geef hun gelegenheid zich te legitimeeren.

Maar nu is deze denk-gymnast ook tegelijk een profeet geweest, of, wilt ge, hij heeft zijn enorm verstand in dienst gesteld van zijn religieuze begeerte en mystieke behoefte, en alzoo een systeem geschapen, dat in hoofdtrekken voor normale zielen kenbaar is.

Er zijn in heel Nederland geen honderd menschen, die Spinoza's Ethiek van a tot z gelezen en begrepen hebben, maar Spinoza's pantheïstisch stelsel als zoodanig verstaan kan een ieder, en zeker de mensch, die geen vreemdeling is in het Calvinistisch monisme.

Zoo ook Hegel. Ik geloof, dat er in heel ons land geen tien menschen zijn, die de „Phänomenologie des Geestes” doorgeploeterd en zonder rest begrepen hebben, maar wie Hegel is heeft indertijd Dr. Kuyper reeds in hoofdtrekken aan zijn „mannenbroeders” duidelijk gemaakt.

We zullen de voornaamste punten noemen, die den lezer gelegenheid geven, zich een beeld van den man en zijn stelsel te vormen.

1. De eerste vraag in de wijsbegeerte luidt vanouds: wat is de grond en het wezen van al het bestaande? Sommige Grieken beantwoordden deze vraag heel naïef door te zeggen: water, vuur. Spinoza zei, zeer algemeen: oneindige substantie. De materialisten: stof en kracht.

Hegel, de ziener, meent het raadsel op te lossen door het antwoord: geest.

Het begrip geest sluit voor Hegel in het begrip denken en denken is een zaak van verstand. De geest, die de oergrond der wereld is, wordt daarom door Hegel gaarne Vernunft (d.i. rede) genoemd.

2. Een ander hoofdprobleem, waarmee de wijsbegeerte zich bezighoudt, is de vraag naar het tot stand komen van onze kennis. Hoe komt het ik tot kennis van het niet-ik (dat is de wereld buiten ons)?

Wat is de brug van denken tot zijn?

Wij hebben reeds gezien, dat de rationalisten dat wonder-bruggetje poogden te bouwen door de principe's, die in het verstand inwonen, en de empiristen door de proefondervindelijke ervaring, oftewel voorwerpelijke waarneming der zintuigen, die door het verstand wordt ongewerkt tot kennis. Kant leerde: voor het verstand is er geen brug, het ding-op-zichzelf is onkenbaar. We moeten een omweg maken en wandelen over den dam der praktische rede.

Hegel geeft een verrassend antwoord: We hebben geen brug noodig, want er is geen kloof tusschen denken en zijn. De wereld zelf is geest, rede. Wat redelijk is is werkelijk, en wat werkelijk is is redelijk.

Optimistischer kan het niet! Niet alleen hét raadsel maar alle raadselen oplosbaar, wijl denkbaar.

3. Met deze gedachte (zeg maar: hypothese!) verbindt Hegel een andere, die ouder is dan de weg naar Rome, maar door hem geheel wordt gerestaureerd en gemoderniseerd: de gedachte van de ontwikkeling. Bij Kant zat de ontwikkelings-idee ook, als een wezenlijk bestanddeel, in het stelsel. Maar bij Hegel is zij een factor, die heel de filosofie karakteriseert en beheerscht, radicaal in tegenstelling met een wijsbegeerte als van Spinoza. Bij Spinoza is God (of natuur) enkel sub-

stantie, waaruit de dingen volgen, op de manier als de uitkomst van een optelsom. Bij Hegel is de substantie levend, bewegend, voortschrijdend in een proces van ontwikkeling.

4. Deze ontwikkeling moeten wij ons echter niet denken als een opgaande lijn, of een zich ontvouwende bloemknop. Zij geschiedt, in overeenstemming met den aard der substantie, puur geestelijk, naar de wet van het denken.

Hoe denken wij?

Dialectisch, dat is in den weg van tegenspraak en tegenstelling.

Wij kennen de waarheid in tegenstelling met de leugen, de (logische) redelijkheid in tegenstelling met de onzinnigheid en de dwaling.

De ontwikkeling, die de wereldgeschiedenis beheerscht, verloopt zich aan den mensch als een eeuwige strijd, tusschen licht en duisternis (zie Gen. 1), leven en dood (zie Gen. 3), vrijheid en dwang, vreugde en smart.

Wat wij dus ónologisch, onheiligh, onnuttig, vinden, is niet een toevallig verschijnsel, maar een (noodzakelijke) sport in de ladder der voortschrijdende ontwikkeling. Het licht vindt (schept, in zekeren zin) zijn tegenstelling in de duisternis, opdat als resultaat van den strijd het licht liechter zij. Het verstand zet, in zijn denken, de tegenstelling van het óuredelijke, om op te klimmen tot het hooger, samenvattend, begrijpen.

Wat nu in den geest van den enkelen mensch, dus individueel, plaats grijpt, is voorbeeld (en afbeeld) van wat in de wereld-als-geheel, in den wereld-geest, geschiedt. De wereld-geest ontwikkelt zich, in den weg der tegenstelling, tot hoogere, zelfbewuste kennis.

Eerst is er de absolute geest, de Oer-rede, het denken-op-zichzelf, de idee (wat wij God noemen). Omdat deze geest tot (hoogere) werkelijkheid wordt, zet hij eerst zijn tegen-deel, het niet-geestelijke, de natuur, waarin toeval en mechanische dwang heerschen. De natuur, het zichtbaar heelal, is dus niet een geschapen substantie buiten God, maar een anders-zijn (antithese) van den Zijnde, en uit deze tegenstelling van het anders-zijn keert de geest tot zichzelf terug, maar nu als bewuste rede (synthese).

Dit is de befaamde Hegelsche drieslag, of drie-eenheid, (these, antithese, synthese), die den grondslag vormt van de wonderbaarlijk grotesque, en legelijk tot in de fijnste vertakkingen uitgewerkte, structuur van het stelsel, een systeem, waarvan Kuno Fischer gezegd heeft: Het is het grootste, dat de filosofie ooit te aanschouwen gaf.

In dit schema van drie-eenheid heeft Hegel alle wetenschappen een plaats gegeven.

Wij noemen de hoofdzaken.

De wetenschap van het enkele zijn is de logica (niet te verwarren met de gewone logica, die slechts denk-wetten registreert), met haar drie denk-vormen (categoriën): zijn, wezen, begrip, — die elk weer in drieën bestaan (we sparen den lezer de bijzonderheden!).

De wetenschap der natuur splitst zich in mechanica, physica, organica.

In deze wetenschap staat de geest „buiten zichzelf”. In de natuur is het toevallige en onbegrijpelijke.

De derde en hoogste wetenschap is de filosofie van den geest.

Hierin onderscheidt Hegel den subjectieven geest, den objectieven geest en den absoluten geest.

De wetenschap van den subjectieven geest is de zielkunde.

Die van den objectieven geest: de filosofie van het recht (mooie en treffende onderscheiding in wettelijk recht, moraliteit en zedelijkheid).

De wetenschap van den absoluten geest is de zelfbewustheid van den geest.

In de kunst wordt de geest zich bewust door de aanschouwing.

In den godsdienst door de voorstelling.

In de filosofie (het allerhoogste) door het begrip.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Dr. G. Kalff, Westeuropesche Letterkunde.

(deel I, de 15e en 16e eeuw.)

Eenige maanden geleden ontvingen we ter bespreking in ons blad het buitengewoon mooi uitgegeven eerste deel van een standaardwerk over literaire kunst, dat in vier deelen compleet zou zijn, „Westeuropesche Letterkunde”, door den bekenden Leidschen hoogleraar Dr. G. Kalff.

De rustige bestudeering van dit monumentaal gewrocht van jarenlange toegewijde studie, dat steeds indrukwekkender wordt naarmate men het beter kennen leert, vorderde begripelikerwijze tijd — en intusschen ging de mare door het land, dat de bouwmeester van het grootsche werk, aan de wetenschap en aan dezen, nog slechts voor een minder deel voltooide arbeid, was ontvallen door den dood. Op reis naar Zweden, waar hij archief-studien dacht te doen, werd Prof. Kalff door een beroerte getroffen, die een snel en onverwacht einde bracht.

Zoo moeten we onze bespreking beginnen met

¹⁾ Van 's Heeren Ordinantiën, Tweede Deel blz. 433, 434.